

ks. Władysław Kądziołka

PEDAGOGICAL DIALOGUE AS A WAY TO SEARCH FOR TRUTH

Dialog pedagogiczny drogą do poszukiwania prawdy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7261-3533> E-mail: wladyslaw.kadziolka@upjp2.edu.pl

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.34.02>

Wprowadzenie

*Nie ma większego sukcesu jak dojście do Tego,
który o sobie mówił, że „jest Drogą, Prawdą i Życiem”.*
Benedykt XVI

Jan Paweł II podczas homilii wygłoszonej w 1991 roku w Olsztynie tak powiedział: „Wielki zamęt wprowadza człowiek w nasz ludzki świat, jeśli prawdę próbuje oddać na służbę kłamstwa. Wielu ludziom trudniej wtedy rozpoznać, że ten świat jest Boży”¹.

Czasy, w których żyjemy, określa się często mianem postmodernizmu². W encyklice *Fides et ratio* Jan Paweł II zauważa, że niektóre radykalne nurty postmodernizmu utrzymują, iż „epoka pewników minęła bezpowrotnie, a człowiek powinien teraz nauczyć się żyć w sytuacji całkowitego braku sensu, pod znakiem tymczasowości i przemijalności”³.

Postmodernistyczny przewrót, jaki dokonuje się w obszarze kultury euro-amerykańskiej na przełomie XX i XXI wieku, wpływa między innymi na podniesienie rangi dyskusji nad rozumieniem prawdy w relacjach człowieka ze środowiskiem i w relacjach społecznych w perspektywie I połowie XXI w.

1. Rzeczywistość dialogu pedagogicznego

Wiedza potoczna określa, iż dialog⁴ to rozmowa między dwiema lub więcej osobami, zespół następujących po sobie wypowiedzi. Wymiana tych replik powinna mieć charakter sensowny, tzn. kolejne wypowiedzi powinny być związane przedmiotem rozmowy. Warunkiem tak rozumianego dialogu jest jego bezpośredniość - wypowiedź jednego z partnerów dialogu i reakcja na nią następują bezpośrednio po sobie - w zasadzie zakłada to wzajemne oddziaływanie twarzą w twarz partnerów dialogu. Dialog, będąc zatem formą wymiany językowej między ludźmi, społecznym używaniem języka, jest praktycznie rzecz biorąc warunkiem wszelkiej działalności ludzkiej, jest w życiu społecznym wszechobecny. Pragnę teraz skupić się na wybranych dziedzinach, gdzie w różnorodnym kształcie dialog funkcjonuje⁵.

Wśród różnych typów dialogu odróżnia się między innymi:

¹ Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. na Placu przy Stadionie „Stomilu”, 6 czerwca 1991 r.*, [w:] *IV Pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny 01.06-09.06. 1991*, Olsztyn 1991, s. 163.

² J. Wal, *Poszukiwanie i komunikacja prawdy*, „Rocznik Pastoralno-Katechetyczny” 1 (2009), s. 133.

³ Jan Paweł II, *Encyklika Fides et Ratio*, Rzym 14 września 1998, s. 91.

⁴ Słownik katolickiej nauki społecznej, przez dialog rozumie się tutaj rozmowę mającą na celu wzajemną konfrontację i zrozumienie poglądów oraz współdziałanie w poszukiwaniu prawdy, w celu obrony wartości ogólnoludzkich oraz współpracy dla sprawiedliwości i pokoju. Odwołując się do Konstytucji „Gaudium et spes”, Paweł VI opowiada się za tym, aby dialog odnosić głównie do sfery życia społecznego i rozumieć przezeń wzajemne otwarcie się na siebie wielu ludzkich zbiorowości, zróżnicowanych pod względem światopoglądowym, religijnym, w celu wspólnego poszukiwania prawdy i tworzenia odpowiednich warunków życia. Został położony tutaj akcent na wzajemne zrozumienie się uczestniczących podmiotów, ich otwarcie się na siebie oraz założone cele. Łatwo zauważyć, że dialog przybiera tutaj formę ogólnoludzkiej egzystencji, której przyświeca rozległa gama celów. Por. *Słownik katolickiej nauki społecznej*, W. Piwowarski (red.), Warszawa 1993, s. 39.

⁵ P. Łukasiewicz, *Dialog jako metoda badawcza*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 5 (1979), s. 105-106.

- ze względu na dziedzinę i zadania: dialog filozoficzny, religijny, polityczny, międzynarodowy, międzykulturowy, międzyreligijny;
- ze względu na charakter: dialog terapeutyczny - nastawiony na porozumienie i przemianę partnera dialogu, dialog prywatny - jak dialog z Bogiem, i publiczny - jak dialog społeczny;
- dialog autentyczny lub pozorny w zależności od tego, czy partnerzy rzeczywiście zmierzają do porozumienia i pozostają otwarci na wzajemne argumenty, czy też manipulacyjnie dążą za wszelką cenę do narzucenia własnego zdania i osiągnięcia własnej korzyści;
- dialog partnerski, przypisujący uczestniczącym osobom takie same prawa, a więc nie dyskryminujący pod żadnym względem którejś ze stron;
- dialog manipulacyjny inny niż dialog pozorny, w wyniku którego jedna ze stron akceptuje pewne tezy lub działania, których by nie zaakceptowała, gdyby знаła całą prawdę, tzn. dysponowała pełną wiedzą między innymi o rzeczywistych motywach strony przeciwnej;
- dialog dydaktyczny i budujący, które nie służą wprost poszukiwaniu nowej prawdy, lecz upowszechnianiu i utrwalaniu pewnych poglądów.

Mówiąc o dialogu⁶ w globalnym świecie, ogromne znaczenie ma myśl Sokratesa dla kultury europejskiej⁷. Jest nie do przecenienia z tego głównie względu, że zapoczątkował on metodyczną procedurę organizowania pozawerbalnych warunków dialogu, wcześniej nim przystąpi się do wymiany sądów i opinii sformułowanych słownie⁸.

W modelu dialogu Sokratejskiego w istocie wyróżniamy dwie formy: pierwsza to „ironia”, druga zaś to „maieutyka”. W związku z pierwszą formą poddawana jest krytyce pycha poznawcza, polegająca na przekonaniu, że wie się wszystko, a której Sokrates przeciwstawiał swoje „wiem, że nic nie wiem”; w drugiej zaś formie wskazuje się na odkrywanie prawdy, a nie zdobywanie jej, gdyż prawda jest dana i odnajdywana wewnątrz duszy ludzkiej, a człowiek w pewnym sensie ją rodzi - z samego siebie niejako wydobywa (maieutyka). Tak ujęte formy dialogu wskazują, że dialog może przybierać postać także «monologu», tzn. dialogu rozgrywającego się wewnątrz nas samych, gdyż to w nas samych rozgrywają się i «dialogują ze sobą» nasze sądy, wątpliwości, problemy, zapytania, na które musimy, lub na które chcemy udzielić odpowiedzi nie tylko w sensie teoretycznym, ale także w przełożeniu ich na realizację w praktyce⁹.

Na tę właśnie postać „dialogu” - jako „monologu” - zwracał uwagę św. Augustyn, interpretując go zresztą w linii „Sokratejskiej maieutyki” realizowanej po chrześcijańsku. W tym sensie wskazuje na prawdę wpisaną w wewnętrzznego człowieka - jeśli człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boga, nie może nie odnaleźć tej samej prawdy w sobie (dialogując z samym sobą)¹⁰.

E. Mounier podkreślał, że już nasze własne myślenie jest dialogiczne. Podkreślał on między innymi, iż nigdy nie myślimy samotnie. Myślenie wewnątrz nas samych dialoguje z wirtualną osobistością, która kwestionuje, zaprzecza lub dręczy w prowadzeniu akcji¹¹.

Z dialogiem wiąże się zwykle konfrontowanie różnych opinii, aby dojść do stanowiska, które je wyrównuje i doprowadza do współbrzmienia. Z tych powodów często wiązano dialog z dialektyką, rozumianą jako „sztuka prowadzenia rozmowy” – Schleiermacher¹², chociaż warto podkreślić

⁶ Najczęściej przyjmuje się, że wczesne dialogi są dialogami sokratycznymi. Należą do nich: Obrona Sokratesa, Eutyfron, Kriton, Charmides, Laches, Protagoras, Menon, Eutydem, Gorgiasz. Do grupy średnich należą: Państwo, Fajdros, Teajtet, Uczta. Por. T. Mróz, *Wincenty Lutosławski: polskie badania nad Platonem*, Zielona Góra 2003.

⁷ Jedną z pierwszych postaci dialogu znajdujemy w odległej przeszłości - u Sokratesa, stosującego dialog w swoim nauczaniu, a którego model jest powtarzany w szeregu opracowań pedagogicznych i filozoficznych aż do naszych czasów. Zob. W. Jaeger, *Paideia*, tł. H. Bednarek, M. Plezia, IW PAX, Warszawa 1963; H. Gronke, J. Haubner, *Socratic Coaching in Business and Management Consulting Practice*, „Practical Philosophy”, Summer 2006, s. 28-36; A. Scoular, *Coaching biznesowy*, tł. M. Nosorowska, GWP, Gdańsk 2013; M. Holiday, *Coaching, mentoring i zarządzanie*, tł. M. Głogowska, Helion, Gliwice 2006.

⁸ J. Mizińska, *Sztuka prowadzenia sporów. Aksjologiczne przesłanki dialogu*, Lublin 1993, s. 28.

⁹ G. Flores d'Arcais, *Dialogo*, [w:] *Nuovo Dizionario di Pedagogia*, Tenze (red.), Torino 1987, s. 324-325.

¹⁰ Tamże, s. 325-326.

¹¹ E. Mounier, *Traité du caractère*, Paris 1947, s. 661.

¹² F. W. Korn, *Wissenschaftstheorie für Pädagogen*, München - Basel 1999, s. 232.

odmienne ich rozumienie, które w języku niemieckim owocuje odmiennymi kategoriami. Mamy tam bowiem „dialektykę” – die Dialektik oraz „dialogikę” – die Dialogik¹³.

Sokrates bardzo często promował protreptykę, czyli nawoływanie do cnoty. Irena Krońska¹⁴ pisze, że w żywym dialogu Sokrates chciał znaleźć prawdę jedynie prawdziwą, dla której jest obojętne czy wierzy w nią jeden człowiek, czy całe społeczeństwo. Nauka musi mieć formę bezpośredniej rozmowy. Nie chodzi w niej o to, żeby rozmówcę przekonać, to znaczy doprowadzić do takiego stanu, w którym nie znajdzie on już kontrargumentów i będzie się czuł wobec tego zmuszony przyjąć proponowaną tezę, lecz o to, żeby jasno uświadomił sobie to, co i przedtem jakoś niejasno w nim drzemało, ale nie było rozbudzone, uświadomione.

2. Realizacja dialogu pedagogicznego

Dialogiem o wyższej randze, jeśli można tak powiedzieć, jest dialog służący wymianie poglądów – rodzaj dysputy, dyskursu. Jest to łagodna forma konfliktu, w którym ścierają się racje uczestników. Wymiana poglądów, takie jest przynajmniej jej milcząco przyjęte założenie, ma doprowadzić do pewnej syntezy, którą jest uzgodnienie stanowisk lub przeważenie jednego z nich. Dialog steruje ku pewnemu rozstrzygnięciu, pomaga w znalezieniu właściwego rozwiązania omawianych problemów. Przykładem mogą być dialogi Platońskie. W jednym z nich Sokrates wypowiada pochwałę słowa żywego, ganiąc metodę wyrażania swych poglądów za pomocą pisma: „Jest w piśmie coś bardzo niebezpiecznego (...). Tak samo słowa pisane: zdaje ci się, że one myślą to, co mówią, ale jeżeli zapytasz je o coś, żeby lepiej zrozumieć to, o czym mówią, one wciąż tylko jedno wskazują, zawsze jedno i to samo”¹⁵.

Dialog w pojmowaniu przez ks. J. Tarnowskiego to nie tylko rozmowa. Przyjęta definicja dialogu określa go jako proces, przez który dwa podmioty używają słowa w zamiarze tego, co każdy z nich myśli i czym żyje, oraz dzięki któremu obaj dochodzą w pewnej mierze do zbliżenia wzajemnego swoich punktów widzenia i właściwego sobie sposobu bycia¹⁶.

Dialog pozwala nam lepiej zrozumieć siebie, doświadczyć niepowtarzalności, oryginalności i ważności swego głosu oraz pozostawać w otwartości na głos innych, podejmować dialog z młodzieżą i z innymi do dojścia do prawdy¹⁷. Dialog jest też próbą obserwacji, także samoobserwacji, dokonywanych zwłaszcza na przykład razem przez pracowników naukowych i studentów, wreszcie tworzy on akademicką i dydaktyczną atmosferę¹⁸.

Termin „dialog”¹⁹ wszedł do języka i praktyki życia ludzkiego w odległej przeszłości, prawie od zarania egzystencji człowieka w relacjach z człowiekiem. Może on być rozumiany trojako:

- 1) metoda;
- 2) proces;
- 3) postawa społeczna;

• „metodą dialogu” określa taki sposób komunikacji, w którym dwa podmioty dążą do wzajemnego zrozumienia, zbliżenia się oraz do współdziałania²⁰. W metodzie ujawniają się trzy sfery

¹³ Tamże, s. 235.

¹⁴ I. Krońska, *Sokrates*, Warszawa 1968, s. 78-79.

¹⁵ P. Łukasiewicz, *Dialog jako metoda badawcza*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 1979, nr 5(47), s. 105-121.

¹⁶ M. Navratil, *Dialogue*, [w:] *Vocabulaire de Psychopédagogie et de Psychiatrie de l'enfant*, Tenże (red.), Paris 1963, s. 174; J. Guillon, *Dialogi z Pawłem VI*, Poznań-Warszawa 1969, s. 180n; O. D. Pire, *Co to jest dialog?*, „Przewodnik Katolicki” 1966, nr 50, s. 452.

¹⁷ Prawda zatem jest związana z osobą ludzką, wypływa z jej człowieczeństwa. Jeżeli osoba została stworzona podobna do Boga, to prawda musi być integralną częścią jej istnienia, gdyż, jak zostało powiedziane wcześniej, sam Bóg jest prawdą, co podkreśla także Katechizm Kościoła katolickiego, mówiąc, że „Bóg [...] jest samą Prawdą”. Prawda zatem „identyfikuje” Boga. Por. Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, 1- [dalej CV].

¹⁸ M. Navratil, *Dialogue...*, dz. cyt. 174-175.

¹⁹ J. Tarnowski, *Na czym polega dialog?* „Edukacja i Dialog” 3 (1990); Tenże, *O użyteczności niektórych kategorii personalistycznych dla pedagogiki*, „Kultura i Edukacja”, 2 (1993).

²⁰ Szerzej: J. Szerbiak, *Kultura komunikacyjna jako składnik kultury pedagogicznej nauczyciela wyższej instytucji edukacyjnej*, [w:] *Wolność portem wzbudzonych fal*, J. Zimny (red.), Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach, Stalowa Wola 2019.

ludzkiej psychiki: poznawcza, emocjonalna i prakseologiczna. Pojmując «dialog» jako «metodę», określa się sposób komunikacji między ludźmi, w którym rozmawiają oni ze sobą w celu poznania się, bycia razem i wzajemnego działania;

- „proces dialogu” zachodzi wtedy, gdy chociażby jeden z elementów zawartych w metodzie został uwzględniony. Mamy do czynienia zatem z procesem dialogowym, gdy ów potrójny cel został przynajmniej w pewnej mierze osiągnięty, to znaczy, gdy przynajmniej jedna z płaszczyzn komunikacji interpersonalnej stała się wspólna dla partnerów²¹. Proces ten to droga prowadząca – za pośrednictwem rozmowy pozwalającej na rozumienie się partnerów, co do ich myślenia i tego, czym żyją – do zbliżenia ich punktów widzenia i sposobu życia;

- „postawa dialogu” to gotowość otwierania się na rozumienie, zbliżenie się i współdziałanie (w miarę możliwości) w stosunku do otoczenia²². Postawa dialogowa polega na stałej gotowości do dążenia przez rozmowę lub inne środki do zrozumienia innych ludzi, zbliżenia się do nich i w miarę możliwości współdziałania z nimi słowem jest to swoista cecha ludzkiej osobowości ujawniająca się nie tylko w odniesieniu do konkretnego partnera, ale także do każdego napotkanego człowieka²³.

Dialog jest również dyskusją, prowadzoną językowo między dwoma lub więcej osobami, charakteryzującą się opozycyjnym mówieniem: w postaci pytania i odpowiedzi (celem wyjaśnienia pojęć), twierdzenia i kontrtwierdzenia (celem ufundowania sądu), dowodu i jego obalania (dla ujawnienia sposobów rozumowania)²⁴.

Dyskusja - dialog, którego uczestnicy, różniąc się poglądami, albo domniemują istnienie dotychczas nieujawnionych różnic w poglądach, prezentują własne stanowiska, wspierające je argumenty oraz zwalczają niezgodne z własnym stanowiskiem innych uczestników²⁵.

J. Habermasa mówiąc o etyce, określa, iż dyskurs jest próbą przeformułowania rozumu praktycznego tak, by w wyniku racjonalnego dialogu oprzeć domniemaną uniwersalność praw moralnych na intersubiektywnej, dyskursywnej zgodzie wszystkich objętych nimi osób. Dialog oznacza tu rozmowę, polegającą na wzajemnej wymianie argumentów celem uzyskania obustronnego konsensusu przy poszanowaniu światopoglądowej odmienności interlokutorów²⁶.

Dyskutowanie, podobnie jak dialogowanie, należy do fenomenów najpowszechniejszych, najpospolitszych. I tak jak aktywność stwierdzania, z którą się nierozdzielnie łączy, towarzyszy nieodmiennie człowiekowi²⁷ w jego życiu indywidualnym i społecznym, od podstawowej struktury rodzinnej poczynając a na społecznościach międzynarodowych kończąc²⁸.

Takie rozumienie dialogu pozwala na uniknięcie wieloznaczności, jakiej nabrało to słowo. Możemy również, dla pogłębienia tej problematyki, wskazywać na wielorakie elementy i aspekty, także na bazie powyższych wyróżnień koncepcyjnych, wśród których na szczególną uwagę zasługują między innymi takie aspekty jak:

- 1) *aspekt osobisty* – prawdziwy dialog jest możliwy pomiędzy dwiema osobami, które mówią i przyjmują, myślą i rozumieją, wyrażają i mogą przyjąć oraz są właśnie osobami;

- 2) *aspekt wzajemności* – jednostronnym jest zwiastowanie i oznajmianie czegoś, wykład i przekaz - to nie jest dialog. W dialogu obaj partnerzy są włączeni i powstaje komunikacja między obu biegunami lub partnerami;

²¹ Tamże.

²² J. Tarnowski, *Problem chrześcijańskiej pedagogiki egzystencjalnej*, Warszawa 1982, s. 258.

²³ J. Tarnowski, *Próby dialogu z młodymi. Prekatecheza egzystencjalna*, Katowice 1983, s. 342-343.

²⁴ K. Lorenz, *Dialog*, [w:] *Enzyklopädie. Philosophie und Wissenschaftstheorie*, J. Mittelstraß (red.), Bd. I, Mannheim, Wien, Zürich 1980, s. 471-472.

²⁵ K. Szymanek, *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2001, s. 117-118.

²⁶ J. Habermas, *Theorie des kommunikativen Handelns* - Bd. I: *Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung* - Bd. II: *Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*, Frankfurt 1981.

²⁷ A. Akimjak, A. Tisovicowa, *Wybrane zagadnienia teoretycznych podstaw dydaktyki na Słowacji* „Roczniki Pedagogiczne” T. 10, 2 (2018), s. 31-48.

²⁸ S. Majdański, *O dyskusji dialogowo-opozycyjnej. Pragmatyczno-asertywny charakter fenomenu*, [w:] *Problemy asercji zdaniowej. Szkice pragmatyczne*, Tenże (red.), Lublin 1972, s. 103-104.

3) *aspekt postępu i przemiany* – sprawiający, że partnerzy dialogu, mówiąc do siebie, wzajemnie się ubogacają i ciągle ze swoistą nowością swojego spojrzenia się odznaczają. Dialog wywołuje i przyczynia się do duchowego rozwoju obu partnerów;

4) *aspekt wstępujący* – jest to taki rodzaj wzrostu, który wywołuje w partnerach dialogu dążenie do postępu i doskonalenia się przez osiąganie wyższych form i wartości;

5) *aspekt formalny* – dialog wymaga minimum formy, w związku właśnie ze swoim ukierunkowaniem na estetykę, aby nie ulec niebezpiecznym prowokacjom i nieodpowiednim trendom natury teoretycznej lub ideologicznej²⁹.

Dialog powinien charakteryzować się „wczuciem” i „zrozumieniem”³⁰. Ten dialog powinien wypełniać zarówno spotkania wewnątrzrodzinne, jak i te poza domem rodzinnym³¹.

3. Cel dialogu pedagogicznego

Dialog odznacza się dialektyczną dynamiką, której wyrazem jest między innymi zamiana ról przez uczestników dialogu, kiedy występują oni jako proponenci pewnej tezy, by w odpowiedzi na argumenty oponentów zmienić się w oponentów i odwrotnie. Dialog jest niezbędny wówczas, gdy istnieje rozbieżność stanowisk, które trzeba uzgodnić bez uciekania się do rozwiązań siłowych.

W tej sytuacji dialektyka polega na tym, że nie tyle usiłujemy uchwycić słabość czegoś wypowiedzianego, ile właśnie wydobywamy prawdziwą siłę tego czegoś. Nie chodzi więc o taką sztukę argumentowania i wymowy, która nawet słabą rzecz potrafi uczynić mocną, lecz o sztukę myślenia, która coś wypowiedzianego potrafi wzmocnić na podstawie samej rzeczy.

Prowadzenie rozmowy wymaga przede wszystkim, by jej partnerzy nie rozmiłali się w niej. Dlatego ma ona z konieczności strukturę pytania i odpowiedzi³².

Należy odróżnić właściwą rozmowę, która jest nastawiona na poszukiwanie wspólnego sensu, od „swobodnej rozmowy”, która – jak w przypadku myślenia artystycznego – służy heurystycznie stymulowaniu myśli i generowaniu nowych pomysłów³³.

Podstawowym warunkiem dialogu staje się, specyficzna zdolność do bycia w sobie (swoista samotność) oraz zdolność wchodzenia w autentyczne relacje społeczne – czyli zdolność budowania wspólnoty. Tego rodzaju zdolność wymaga też wychowania³⁴.

To dialog wewnętrzny z samym sobą umożliwia poznawanie miłości do innych, w których odkrywamy własne lęki i tę samą istotę. Tego rodzaju dialog wewnętrzny jest współzależny od dialogu zewnętrznego, a zdaniem H. Bon, dialog z innymi umożliwia i warunkuje dialog z samym sobą³⁵.

N. Abbagnano³⁶ podaje, iż wyizolowanie się od innych nie jest samotnością. Ta ostatnia bowiem jest wybierana i chciana ze względu na jakiś cel, dla osiągnięcia którego nie izolujemy się tak zwyczajnie od innych, lecz poszukujemy wyższych form komunikowania się z nimi (inaczej prywatność, zdystansowanie, to po prostu respektowanie wolności innych i jest przeciwieństwem plotkarstwa). Wyizolowanie się powodowane przesadami jest zwykłym rasizmem, nacjonalizmem, itp.

²⁹ H. Henz, *Lehrbuch der systematischen Pädagogik. Allgemeine und differentielle Erziehungswissenschaft. Einführung in die pädagogischen Forschungsmethoden*, Freiburg - Basel - Wien 1964, s. 125-126.

³⁰ J. Tischner, *Myślenie według wartości*, Kraków 2002, s. 395.

³¹ J. Szczerbiak, *Autorytet rodziców a współczesne wychowanie młodzieży*, „Pedagogika katolicka” 2018, s. 91-105.

³² W dialogu A. Folkierskiej niekoniecznie interlokutorem musi być osoba, ale może nim być jakiś tekst. Wejście w dialog – podkreśla – z tekstem oznacza, że przyjmujemy wobec tekstu taką samą postawę, jak w bezpośrednim dialogu: tekst jest jakimś «ty», który mówi do mnie. Tak samo jak w bezpośrednim dialogu to, co tekst mówi, jest odpowiedzią na jakieś pytanie. Rozumienie tekstu polega na tym, że rozumiemy to pytanie. Jednak w dialogu z tekstem, inaczej niż w dialogu bezpośrednim, to my sami musimy zrekonstruować pytanie, na które tekst jest odpowiedzią; A. Folkierska, *Kształcąca funkcja pytania. Perspektywa hermeneutyczna*, [w:] *Odmiany myślenia o edukacji*, J. Rutkowiak (red.), Kraków 1995, s. 172.

³³ H. G. Gadamer, *Prawda i metoda*, Kraków 1993, s. 191.

³⁴ Zob. M. Nowak, *Dialog w wychowaniu*, „Pedagogia Chrystiana” 1/25 (2010), s. 95-96.

³⁵ H. Bon, *Le dialogue et les dialogues*, Toulouse 1910, s. 215.

³⁶ N. Abbagnano, *Problemi di sociologia*, Torino, 1959, s. 152.

Wyizolowanie ma miejsce także w wypadku matki zbyt pobłażliwej wobec dziecka³⁷. Izolowanie się od innych jest bardzo propagowane przez cywilizację przemysłową, czyniącą powierzchownymi wszelkie kontakty między ludźmi.

Samotność natomiast, jaką mamy na uwadze, nie prowadzi do wyizolowania, lecz stanowi swoisty regulator naszych relacji z innymi. Paulo Freire³⁸ mówił, iż jest ona związana ze skupieniem medytacyjnym, które mogą podejmować istoty zanurzone w rzeczywistości.

Samotność w swoim znaczeniu antyindywidualistycznym jest podstawowym warunkiem prawdziwego dialogu, uzdalniając do rozmawiania z samym sobą i z Bogiem³⁹. Poprzez to uczymy się też ufania innym, nadziei związanej z ostatecznym celem ludzkości, przyswajamy sobie to myślenie krytyczne, które czyni nas zdolnymi do przyjęcia sposobu myślenia innych jako podstawy ubogacania się, a nie jako jakiejś opozycji potocznej i niezbyt dojrzałej w stosunku do naszego stanowiska⁴⁰.

Człowiek wychowany do samotności, która nie jest izolowaniem się od świata i jego problemów, staje się dyspozycyjny do dialogu z innymi, włączając w ten dialog właśnie świat i jego niepokoje, jakie zdają się przybierać na sile. Stąd ważnym, wręcz podstawowym zadaniem szkoły i w ogóle nagłym zadaniem wychowania, staje się dzisiaj wychowanie do samotności, jako związane z wprowadzeniem do refleksji i do konfrontowania się z wydarzeniami życia w kontekście społecznym⁴¹.

Nie każdy dialog, prowadzony z intencją dotarcia do prawdy, osiąga swój cel, chociaż jego osiągnięcie w wielu przypadkach jest ułatwione, przez zrozumienie powodów, dla których każda ze stron pozostaje przy swoich poglądach i „dobrych” racjach. Doskonała wspólnota dialogująca jest utopią, chociaż jej stworzenie pozostaje słusznym celem dialogu⁴².

Andrea Folkierska⁴³ poszukuje sensu dialogu w perspektywie hermeneutycznej. „Rzeczywisty dialog – stwierdza – jest otwarciem się obydwu stron dialogu na nowe doświadczenie. Nowe doświadczenie możliwe jest tylko wtedy, kiedy pytamy. Pytamy zaś wtedy, kiedy to, o co pytamy, jawi się nam jako problematyczne, niejednoznaczne, pełne wątpliwości; takie na które nie ma ustalonej odpowiedzi”.

W perspektywie personalistycznej człowiek nie jest kreatorem prawdy, ale jej odkrywcą. Dlatego też podstawowym obowiązkiem człowieka jest poszukiwanie prawdy, które jest jedną z pierwszych powinności moralnych. Nie można bowiem mówić o jakiegokolwiek moralności bez uwzględnienia prawdy i wolności człowieka. To rozumne poszukiwanie prawdy dotyczy poznania teoretycznego, ale również na nim opiera się działanie praktyczne. Człowiek odkrywający prawdę i żyjący prawdą jest „prawdziwym” człowiekiem, to znaczy czyni wszystko zgodnie z wartością i godnością swojej osoby. W tym jednym działaniu ludzkim związanym z prawdą ujawniają się trzy płaszczyzny prawdy, które są ściśle zintegrowane w osobie ludzkiej:

1. płaszczyzną epistemologiczną (poznanie prawdy),
2. płaszczyzną moralną (życie prawdą, działanie zgodne z wartością osoby)
3. płaszczyzną ontyczną (bycie prawdziwym człowiekiem)⁴⁴.

W drugiej perspektywie opartej na klasycznej definicji prawdy, uczciwość jawi się w kontekście relacji wysiłków poznawczych człowieka z manifestującą się rzeczywistością (*veritas ut ad-*

³⁷ A. Akimjak, *Dziecko jako wartościowy obiekt edukacji*, „Prace Naukowe Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości”, T. 18, 2 (2012), s. 17-25.

³⁸ P. Freire, *La pedagogia degli oppressi*, Milano 1973, s. 40-52.

³⁹ M. Nowak, *Dialog...*, dz. cyt. s. 97.

⁴⁰ A. Mercatali, *Introduzione alla pedagogia*, Roma 1979, s. 126-127.

⁴¹ M. Nowak, *Dialog...*, dz. cyt., s. 97.

⁴² K. O. Apel, *Diskurs und Verantwortung: das Problem des Übergangs zur postkonventionellen Moral*, Frankfurt am Main 1992.

⁴³ A. Folkierska, *Kształcąca funkcja pytania...*, dz. cyt., s. 164.

⁴⁴ M. Drożdż, *Uczciwość w blasku prawdy*, „Studia Socialia Cracoviensia” 4 (2012), s. 54.

aequatio)⁴⁵. Człowiek uczciwy w sumieniu przyjmując manifestującą się prawdziwość rzeczywistości, „widzi” ją w jej „otwartości”, tak iż prawda o niej nabiera charakteru oczywistej struktury zgodności między podmiotowymi procesami poznawczymi a przedmiotem, który objawia się człowiekowi. Uczciwość staje się warunkiem koniecznym w kształtowaniu prawdziwości sumienia jako przestrzeni wewnętrznej zgodności między subiektywnym poznawaniem prawdy a jej obiektywnym charakterem, wynikającym z manifestującej się człowiekowi rzeczywistości⁴⁶.

Trzecia koncepcja prawdy, rzutująca na rozumienie uczciwości i jej związku z prawdą, dotyczy spójności i zbieżności poznawanej prawdy z godnością ludzką (*veritas ut coherentia*). Jak już widzieliśmy, zarówno analizy prawdy z perspektywy manifestatio, jak i prawdy z perspektywy *ad-aequatio* pokazują ścisły związek między poznawaną rzeczywistością a osobą ludzką. Ten związek ujawnia się jeszcze bardziej z perspektywy koncepcji prawdy jako wewnętrznej koherencji, gdyż prawdziwe sądy o rzeczywistości powinny być jak najbardziej spójne z prawdą o osobie ludzkiej. Oznacza to, że sądy sumienia nie tylko muszą być „koherentne” w ramach jakiegoś jednego logicznego systemu etycznego, ale też muszą być zgodne z obiektywną prawdą o świecie osoby ludzkiej: świecie wartości i normatywności. Uczciwość jest w tej perspektywie narzędziem wewnętrznego integrowania się człowieka, budowania wewnętrznej spójności, która dopiero pozwala człowiekowi na wszystkie zewnętrzne kręgi integracji⁴⁷.

Właściwa forma dialogu stanowi o jego atrakcyjności. Podawanie samych informacji jako sposobu realizacji procesu wychowawczego może zahamować rozwój dobrej komunikacji stanowiącej punkt wyjścia do udanego dialogu. Informacje przekształcane w mądrość uwiarygodniają cel wychowania. Z kolei mądrości sprzyja wysoki poziom kontaktu osobowego. Można go osiągnąć poprzez zastosowanie zasady równości. Wychowankowie posiadają pewną wiedzę, pewne doświadczenia, które mogą okazać się konstruktywne na drodze poszukiwania prawdy⁴⁸.

Gdzie natomiast brakuje dialogu, nie ma też wspólnoty, brakuje tych wartości, które związane są z emocjami człowieka: wiarą, poszanowaniem wspólnego dziedzictwa, patriotyzmem, ideałami i nadziejami. Oczywiście, mamy na uwadze dialog nie tyle, jako rozmawianie ze sobą, lecz dialog prawdziwy, autentyczny, polegający owszem na mówieniu, ale też na rozumieniu się i swoistej więzi, jaka w trakcie tej rozmowy powstaje. W takiej rozmowie poza wszystkimi innymi okolicznościami nieodzowna staje się umiejętność odpowiedniego dawania i otrzymywania⁴⁹.

Zakończenie

Każdy człowiek odnajduje swoje dobro, przyjmując plan, który Bóg ma wobec niego, by w pełni go urzeczywistnić: w tym planie znajduje bowiem swoją prawdę, a przyjmując ją, staje się wolny (por. J 8, 22). Dlatego obrona prawdy, przedstawianie jej z pokorą i przekonaniem oraz świadczenie o niej w życiu stanowią trudne i niezastąpione formy miłości. Ona bowiem „współwiesi się z prawdą” (1 Kor 13, 6). Wszyscy ludzie odczuwają wewnętrzną potrzebę miłowania w sposób autentyczny: miłość i prawda nigdy ich nie opuszczają całkowicie, ponieważ należą do powołania wpisanego przez Boga w serce i umysł każdego człowieka⁵⁰.

Podejmując dialog, jestem tym samym gotów osobistą prawdę drugiego uczynić częścią mojej prawdy o nim, a prawdę o sobie uczynić częścią jego prawdy. Respekt dla cudzego punktu widzenia jest warunkiem dojścia do prawdy.

⁴⁵ Korespondencja prawdy, Por. R. Ingarden, *Studia z estetyki*, Warszawa 1957, t. 1, s. 374 in.; K. Ajdukiewicz, *O stosowaniu kryterium prawdy*, [w:] *Język i poznanie*, Tenże (red.) t. 1, Warszawa 1985, s. 11-13; A. Tarski, *Pojęcie prawdy w naukach dedukcyjnych*, Warszawa 1953, s. 3 in.; H. G. Gadamer, *Prawda i metoda*, Kraków 1993, s. 371 in.

⁴⁶ M. Drożdż, *Uczciwość...*, dz. cyt., s. 56.

⁴⁷ Tamże, s. 57.

⁴⁸ R. Maliszewski, *Rola dialogu w procesie wychowawczym - ujęcie filozoficzne i pedagogiczne*, „Pedagogika Społeczna” 1 (2019), s. 97-116.

⁴⁹ M. Nowak, *Dialog...*, dz. cyt. s. 97-99.

⁵⁰ CV 1.

Człowiek nosi w sobie jakiś zadatek człowieczeństwa, jakąś wewnętrzną prawdę i jedynym zadaniem nauczyciela – rodzica⁵¹ jest dopomożenie osobie ludzkiej w urodzeniu się tej prawdy. Dla Sokratesa kluczem do wychowania jest umiejętność zadawania pytań, dialog nauczyciela z uczniem. Dialog jest potrzebny dlatego, ponieważ każda rzecz i każda sprawa wygląda inaczej z różnych punktów widzenia. Zdaniem ks. J. Tischnera, dialog nie jest w społeczeństwie demokratycznym luksusem. Jest to konieczność wynikająca z pełnej koncepcji prawdy. To właśnie prawda jest osiągnięta przez wielu ludzi podchodzących do danej sprawy z różnych punktów widzenia⁵².

Streszczenie:

Dialog jest jednym z ważnych czynników nie tylko zażegnania kryzysu prawdy, jaki przeżywamy, ale także i przede wszystkim dowartościowywania prawdy w relacjach międzyludzkich. Celem każdego dobrze pojętego dialogu jest dojście do prawdy. Nie ma większego sukcesu jak dojście do Tego, który o sobie mówił, że „jest Drogą, Prawdą i Życiem”. Wsłuchiwanie się w głos ludzi myślących inaczej jest wielką siłą i odwagą, której dzisiaj często brakuje na poziomie politycznym, społecznym, ale także tym codziennym – w naszych domach i lokalnych środowiskach. Potrzeba rzetelnego dialogu i otwarcia się na drugiego człowieka jest ogromna i wciąż aktualna, choć warto podkreślić, że przy niespójnym światopoglądzie i wątłym kręgosłupie moralnym dialog może wiązać się z licznymi zagrożeniami.

Słowa kluczowe: Dialog, wychowanie, prawda, pedagogika dialogu

Summary:

Pedagogical dialogue as a way to search for truth

Dialogue is one of the important factors not only to stop the crisis of truth we are experiencing, but also and above all to value the truth in interpersonal relationships. The goal of every well-understood dialogue is to come to the truth. There is no greater success than coming to Him who said that “He is the Way, the Truth and the Life”. Listening to the voice of people who think differently is a great strength and courage, which today is often lacking at the political, social, but also everyday level - in our homes and local environments. The need for reliable dialogue and openness to other people is enormous and still valid, although it is worth emphasizing that with an incoherent worldview and a weak moral backbone, dialogue can be associated with numerous threats.

Keywords: Dialogue, education, truth, pedagogy of dialogue

Bibliografia:

- Abbagnano N., *Problemi di sociologia*, Torino, 1959.
- Ajdukiewicz K., *O stosowaniu kryterium prawdy*, [w:] *Język i poznanie*, Tenże (red.), t. 1, Warszawa 1985.
- Akimjak A., *Dziecko jako wartościowy obiekt edukacji*, „Prace Naukowe Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości”, T. 18, 2 (2012), s. 17-25.
- Akimjak A., Tisovicowa A., *Wybrane zagadnienia teoretycznych podstaw dydaktyki na Słowacji*, „Roczniki Pedagogiczne” T. 10, 2 (2018), s. 31-48.
- Apel K. O., *Diskurs und Verantwortung: das Problem des Übergangs zur postkonventionellen Moral*, Frankfurt am Main 1992.
- Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, Rzym 2009.
- Bon H., *Le dialogue et les dialogues*, Toulouse 1910.
- Drożdż M., *Uczciwość w blasku prawdy*, „Studia Socialia Cracoviensia” 4 (2012).
- Flores d’Arcais G., *Dialogo*, [w:] *Nuovo Dizionario di Pedagogia*, Tenże (red.), Torino 1987.
- Folkierska A., *Kształcąca funkcja pytania. Perspektywa hermeneutyczna*, [w:] *Odmiany myślenia o edukacji*, J. Rutkowiak (red.), Kraków 1995.
- Freire P., *La pedagogia degli oppressi*, Milano 1973.

⁵¹ J. Szczerbiak, *Основні компоненти формування інклюзивної компетентності педагога*, „Pedagogia Ojcostwa” 17 (2/2018), s. 45-53.

⁵² Zob. W. Kądziołka, *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*, Kraków 2012.

- Gadamer H. G., *Prawda i metoda*, Kraków 1993.
- Gronke H., Haubner J., *Socratic Coaching in Business and Management Consulting Practice*, „Practical Philosophy”, Summer 2006.
- Guiton J., *Dialogi z Pawłem VI*, Poznań-Warszawa 1969.
- Habermas J., *Theorie des kommunikativen Handelns* - Bd. I: *Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung* - Bd. II: *Zur Kritik der funktionalistischen Verunft*, Frankfurt 1981.
- Henz H., *Lehrbuch der systematischen Pädagogik. Allgemeine und differentielle Erziehungswissenschaft. Einführung in die pädagogischen Forschungsmethoden*, Freiburg - Basel - Wien 1964.
- Holiday M., *Coaching, mentoring i zarządzanie*, tł. M. Głogowska, Gliwice 2006.
- Ingarden R., *Studia z estetyki*, t. 1, Warszawa 1957.
- Jaeger W., *Paideia*, tł. H. Bednarek, M. Plezia, Warszawa 1963.
- Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. na Placu przy Stadionie „Stomilu”*, 6 czerwca 1991 r., [w:] *IV Pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny 01.06-09.06. 1991*, Olsztyn 1991.
- Jan Paweł, *Encyklika Fides et Ratio*, Rzym 14 września 1998.
- Kądziołka W., *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*, Kraków 2012.
- Korn F. W., *Wissenschaftstheorie für Pädagogen*, München-Basel 1999.
- Krońska I., *Sokrates*, Warszawa 1968.
- Lorenz K., *Dialog*, [w:] *Enzyklopädie. Philosophie und Wissenschaftstheorie*, J. Mittelstraß (red.), Bd. I, Mannheim, Wien, Zürich 1980.
- Łukasiewicz P., *Dialog jako metoda badawcza*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 5 (1979).
- Majdański S., *O dyskusji dialogowo-opozycyjalnej. Pragmatyczno-asertywny charakter fenomenu*, [w:] *Problemy asercji zdaniowej. Szkice pragmatyczne*, Tenże (red.), Lublin 1972.
- Maliszewski R., *Rola dialogu w procesie wychowawczym - ujęcie filozoficzne i pedagogiczne*, „Pedagogika Społeczna” 1 (2019).
- Mercatali A., *Introduzione alla pedagogia*, Roma 1979.
- Mizińska J., *Sztuka prowadzenia sporów. Aksjologiczne przesłanki dialogu*, Lublin 1993.
- Mounier E., *Traité du caractère*, Paris 1947.
- Mróz T., *Wincenty Lutosławski: polskie badania nad Platonem*, Zielona Góra 2003.
- Navratil M., *Dialogue*, [w:] *Vocabulaire de Psychopédagogie et de Psychiatrie de l'enfant*, Tenże (red.) Paris 1963.
- Nowak M., *Dialog w wychowaniu*, „Pedagogia Chrystiana” 1 (2010).
- Pire O. D., *Co to jest dialog?*, „Przewodnik Katolicki” 50 (1966).
- Scoular A., *Coaching biznesowy*, tł. M. Nosorowska, Gdańsk 2013.
- Słownik katolickiej nauki społecznej*, [red.] W. Piwowarski, Warszawa 1993.
- Szczerbiak J., *Kultura komunikacyjna jako składnik kultury pedagogicznej nauczyciela wyższej instytucji edukacyjnej*, [w:] *Wolność portem wzburzonych fal*, J. Zimny (red.), Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach, Stalowa Wola 2019.
- Szczerbiak J., *Основні компоненти формування інклюзивної компетентності педагога*, „Pedagogia Ojcostwa” 17 (2/2018).
- Szymanek K., *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2001.
- Tarnowski J., *Na czym polega dialog?*, „Edukacja i Dialog” 3 (1990).
- Tarnowski J., *O użyteczności niektórych kategorii personalistycznych dla pedagogiki*, „Kultura i Edukacja”, 2 (1993).
- Tarnowski J., *Problem chrześcijańskiej pedagogiki egzystencjalnej*, Warszawa 1982.
- Tarnowski J., *Próby dialogu z młodymi. Prekatecheza egzystencjalna*, Katowice 1983.
- Tarski A., *Pojęcie prawdy w naukach dedukcyjnych*, Warszawa 1953.
- Tischner J., *Myślenie według wartości*, Kraków 2002.
- Wal J., *Poszukiwanie i komunikacja prawdy*, „Rocznik Pastoralno-Katechetyczny” 1 (2009).